

پیشوند فعلی -hâ و گونه‌های آن در گویشهای ایرانی*

دکتر ایران کلباسی

مقدمه

تکواژ hâ و گونه‌های آن در متون قدیم فارسی هم در نقش پیشوند فعلی و هم به صورت حرف اضافه به کار رفته‌اند، مانند: ها افتادن، ها نهادن، ها دادن، ها گرفتن، ها کردن، هو بودن، هو نشستن، ها من (=به من)، هاوی (=به وی)، ها کسی (=به کسی)، هوزیر (=به زیر) (صادقی ۱۳۸۱، ص ۴ و ۵). از طرفی دو تکواژ hâ(r) و hu(r) را صورتی از «فرا» و «فرو» دانسته‌اند (صادقی ۱۳۷۹، ص ۹). امروزه این تکواژ در بعضی از گویشهای ایرانی هم در نقش حرف اضافه و هم در نقش پیشوند فعلی به کار می‌رود. چون موضوع این مقاله درباره نقش پیشوند فعلی آن است از نقش حرف اضافه‌ای آن در گویش کاخکی تنها دو مثال می‌آوریم:

cân nafar ha dar xuna bo.

چند نفر در بیرون خانه بودند.

mâra ha kenâr poyet-a.

ماری در کنار پایت است.

نگارنده در این مقاله بر آن است چنین نتیجه‌گیری کند که hâ و گونه‌های آن در زمانهای قدیم به عنوان پیشوند فعلی، نقش اشتقاقی داشته ولی به تدریج نقش تصریفی یافته است. این وند

* در این مقاله گویشهای زیر مورد مطالعه قرار گرفته‌اند: آملی، آبیانه‌ای، املشی، آفتری، بایگانی، تاتی، تنکابنی، تالشی، حسن کیادهی، خنجی، خوانساری، دَروار (دَروار روستائی در شمال غرب دامغان در استان سمنان است)، دستکی، دماوندی، دوانی، رشتی، ساروی، سمنانی، سنگسری، سوادکوهی، شاهرودی، شهیرزادی، قهرودی، کاخکی، کرجی، کلاردشتی، لاری، وائشانی، نائینی.

امروزه در اغلب گویشهای ایرانی در نقش تصریفی به کار می‌رود ولی هنوز گویشهایی را می‌توان یافت که آن را در نقش اشتقاقی به کار می‌برند.

ویژگیهای دستوری پیشوند فعلی تصریفی و اشتقاقی

الف) پیشوند فعلی تصریفی دارای ویژگیهای زیر است:

۱. در همه صیغه‌های یک فعل ظاهر نمی‌شود.
۲. با پیشوند تصریفی دیگر بجز نشانه نفی همراه نمی‌شود.
۳. با پیشوند اشتقاقی همراه می‌شود.
۴. معمولاً جای خود را به پیشوند نفی می‌دهد، ولی نشانه استمرار که یک وند تصریفی است همراه با پیشوند نفی هم به کار می‌رود.

مثال:

<u>bo</u> -row- ϕ	برو
تصریفی	
<u>be</u> -rav-am	بروم
تصریفی	
<u>mi</u> -rav-am	می‌روم
تصریفی	
<u>na</u> -row- ϕ	نرو
تصریفی	
<u>ne</u> - <u>mi</u> -rav-am	نمی‌روم
تصریفی تصریفی	
<u>dar</u> - <u>mi</u> -rav-am	درمی‌روم
اشتقاقی تصریفی	
<u>ϕ</u> -raft-am	رفتم
تصریفی	
<u>dar</u> - <u>be</u> -rav-am	در بروم
اشتقاقی تصریفی	

ب) پیشوند فعلی اشتقاقی دارای ویژگیهای زیر است:

۱. در همه صیغه‌های یک فعل ظاهر می‌شود.
۲. با پیشوند اشتقاقی دیگر همراه نمی‌شود.
۳. با پیشوند تصریفی همراه می‌شود.
۴. جای خود را به پیشوند نفی نمی‌دهد.

bar -âmad-φ	مثال:
اشتقاقی	برآمد
bar - na -yâmad-φ	برنیامد
تصریفی اشتقاقی	
bar - mi -yâ-yad	برمی‌آید
تصریفی اشتقاقی	
bar - bi -yâ-yad	بربیاید
تصریفی اشتقاقی	
bar - na -yâ-yad	برنیاید
تصریفی اشتقاقی	

گونه‌های پیشوند فعلی hâ

پیشوند hâ در گویشهای ایرانی امروز دارای گونه‌های زیر است:

hâ . ۱

<u>hâ-hi</u>	بدهید (بایگانی)
<u>hâ-kard-on</u>	کردن (افتری)
<u>hâ-dâ-hon</u>	دادن (افتری)
<u>hâ-yr-un</u>	بگیرم (سمنانی)
<u>hâ-kart-a</u>	کردن (سنگسری)
<u>hâ-dâr-φ</u>	نگهدار (سنگسری)
<u>hâ-gi-φ</u>	بردار (سنگسری)
<u>(h)â-t-i</u>	بدهید (خنجی)
oš- <u>hâ-t-i</u>	بدهیدش (خنجی)
<u>(h)â-d-a</u>	بدهد (خنجی)
om- <u>hâ-d-a</u>	بدهدم (خنجی)
<u>(h)â-t-om</u>	بدهم (خنجی)
<u>(h)â-de-φ</u>	بده (خنجی)
how-om <u>hâ-de-φ</u>	آبم بده (خنجی)
<u>hâ-de-φ</u>	بده (آملی)
<u>hâ-kærd-an</u>	کردن (آملی)

<u>hâ-kærd-əmæ</u>	کردم (آملی)
<u>hâ-kæn-φ</u>	بکن، انجام بده (آملی)
<u>hâ-ræsi-yan</u>	رسیدن (آملی)
<u>hâ-ræsi-mæ</u>	رسیدم (آملی)
<u>hâ-ræs-φ</u>	برس (آملی)
<u>hâ-yt-an</u>	گرفتن (آملی)
<u>hâ-yt-əmæ</u>	گرفتم (آملی)
<u>hâ-yr-φ</u>	بگیر (آملی)
<u>hâ-bi-yen</u>	شدن (شاهرودی)
<u>hâ-bâš-om</u>	بشوم (شاهرودی)
<u>hâ-di-yen</u>	دادن (شاهرودی)
<u>hâ-kord-en</u>	کردن (ساروی)
<u>hâ-dâ-ʔen</u>	دادن (ساروی)
<u>hâ-persi-yen</u>	پرسیدن (ساروی)
gat- <u>hâ-kord-en</u>	بزرگ کردن (ساروی)
ǰa:m- <u>hâ-kon-φ</u>	جمع کن (ساروی)
qarz- <u>hâ-de-φ</u>	قرض بده (ساروی)
<u>hâ-yisse</u> an	نشستن (دوانی)
<u>hâ-šând-an</u>	تکان دادن (کرجی)
<u>hâ-git-am</u>	گرفتم (کرجی)
<u>hâ-get-an</u>	گرفتن (شهمیرزادی)
<u>hâ-get-φ</u>	گرفت (شهمیرزادی)
<u>hâ-get-en</u>	گرفتن (درواری)
xorde- <u>hâ-be-φ</u>	خورده شد (درواری)
<u>hâ-porsi-yan</u>	پرسیدن (دماوندی)
<u>hâ-geft-an</u>	گرفتن (خوانساری)
<u>hâ-dâ-n</u>	دادن (کلاردستی)
<u>hâ-kerd-en</u>	کردن (سوادکوهی)
<u>hâ-dâ-yan</u>	دادن (تاتی پِنگی امام)

	ha . ۲
<u>ha</u> -da:-n	دادن (املشی)
<u>ha</u> -da-m	دادم (املشی)
<u>ha</u> -d-əm	می‌دهم (املشی)
<u>ha</u> -di-φ	بده (املشی)
<u>ha</u> -da-φ	داد (املشی)
<u>ha</u> -dašt-ən	سریا گرفتن (املشی)
<u>ha</u> -kəše-n	کشیدن (املشی)
<u>ha</u> -dâ-n	دادن (شهمیرزادی)
<u>ha</u> -dâ-?a	داد (شهمیرزادی)
<u>ha</u> -da-?an	انداختن (تنکابنی)
<u>ha</u> -ndaxt-a(n)	انداختن (کاخکی)
<u>ha</u> -ftid-a(n)	افتادن (کاخکی)
<u>ha</u> -da-n	دادن (کاخکی)
<u>ha</u> -da-n	دادن (حسن کیادهی)
	he . ۳
<u>he</u> -dâ-?en	دادن (ساروی)
<u>he</u> -ništ-en	نشستن (ساروی)
<u>he</u> -neš-en-d-en	نشانندن (ساروی)
<u>he</u> -pât-en	بوجاری کردن (ساروی)
<u>he</u> -dâ-?en	دادن (سوادکوهی)
<u>he</u> -ri-yan	خریدن (ابیانه‌ای)
	hə . ۴
<u>hə</u> -pât-an	پاشیدن (آملی)
<u>hə</u> -pât-əmə	پاشیدم (آملی)
<u>hə</u> -pâj-φ	پپاش (آملی)
<u>hə</u> -dâ-?an	دادن (آملی)
<u>hə</u> -dâ-mə	دادم (آملی)

<u>hə-ništ-an</u>	نشستن (آملی)
<u>hə-ništ-əmə</u>	نشستم (آملی)
<u>hə-niš-φ</u>	بنشین (آملی)
<u>hə-nəš-ən-i-yan</u>	نشانندن (آملی)
<u>hə-nəš-ən-i-mə</u>	نشاندم (آملی)
<u>hə-nəš-ən-φ</u>	بنشان (آملی)

hi .۵

<u>hi-vont-on</u>	انداختن (افتری)
<u>hi-vit-on</u>	بیختن (افتری)
<u>hi-vij-φ</u>	ببیز (افتری)

hu .۶

<u>hu-run-φ</u>	جاروکن (سنگسری)
<u>hu-ber-φ</u>	فرو بر (سنگسری)
<u>hu-riž-φ</u>	بریز (سنگسری)
<u>hu-š-i</u>	بروید (بایگانی)
<u>hu-š-om</u>	بروم (بایگانی)
<u>hu-š-ey</u>	بروی (بایگانی)
<u>hu-ndât-en</u>	انداختن (درواری)
<u>hu-koft-en</u>	افتادن (درواری)
<u>hu-pperi-yen</u>	پایین پریدن (درواری)
<u>hu-pper-φ</u>	پایین بپر (درواری)
<u>hu-pperi-yom</u>	پریدم (درواری)
<u>hu-pper-om</u>	بپر (درواری)
<u>hu-xat-n-e</u>	بخوابانم (دوانی)
<u>hu-xat-n-φ</u>	بخوابان (دوانی)
<u>hu-xat-n-e-š</u>	بخوابانمش (دوانی)
<u>hu-nes-e</u>	بگذارم (دوانی)

<u>hu</u> -xat-e	بخوابم (دوانی)
<u>hu</u> -xat-φ	بخواب (دوانی)
<u>hu</u> -kâr-φ	بکار (دوانی)
<u>hu</u> -kâr-e	بکارم (دوانی)
<u>hu</u> -rov-e	بروم (دوانی)
<u>hu</u> -nes-e	بگذارم (دوانی)
<u>hu</u> -ne-φ	بگذار (دوانی)
<u>hu</u> -çi-φ	بنشین (دوانی)
<u>hu</u> -çi-ye	بنشینم (دوانی)
<u>hu</u> -ven-e	بیندم (دوانی)

ho .۷

<u>ho</u> -nes-om	بگذارم (خنجی)
<u>ho</u> -nes-eš	بگذاری (خنجی)
<u>ho</u> -ne(s)-φ	بگذار (خنجی)
<u>ho</u> -xat-om	بخوابم (خنجی)
<u>ho</u> -xat-eš	بخوابی (خنجی)
<u>ho</u> -xat-φ	بخواب (خنجی)
<u>ho</u> -ni-yom	بنشینم (خنجی)
<u>ho</u> -ni-φ	بنشین (خنجی)
<u>ho</u> -š-on-om	بنشانم (خنجی)
oš- <u>ho</u> -š-on-om	بنشانمش (خنجی)
(h)o-rost-φ	برخیزم (خنجی)
(h)o-rost-om	برخیزم (خنجی)
(h)o-rost-en-om	برخیزانم (خنجی)
oš-(h)o-rost-en-om	برخیزانمش (خنجی)
oš-(h)o-rost-en-φ	برخیزانش (خنجی)
<u>ho</u> -bâss-an	بستن (ایبانه‌ای)
<u>ho</u> -čast-an	نشستن (ایبانه‌ای)

hâ(r)-eši-yan

hâr-eši-mə

hâr-eš-φ

hâr-(e)šâ-ʔen

hâr-(e)šâ-me

her-essâ-ʔen

her-ess-en-i-yen

hə(r)-əssâ-ʔan

hər-əs-φ

hər-əssâ-mə

o-rost-en-φ

o-rost-φ

o-rost-om

o-rost-en-om

o-xat-om

o-xat-eš

o-ni-yom

o-nes-om

o-nes-eš

o-č-e

o-č-o-φ

â-t-em

t-â-t-em

hâr . ۸

نگاه کردن (آملی)

نگاه کردم (آملی)

نگاه کن (آملی)

نگریستن (ساروی)

نگریستم (ساروی)

her . ۹

ایستادن (ساروی)

ایستانیدن (ساروی)

hər . ۱۰

ایستادن (آملی)

بایست (آملی)

ایستادم (آملی)

o . ۱۱

برخیزان (خنجی)

برخیز (خنجی)

برخیزم (خنجی)

برخیزانم (خنجی)

بخوابم (خنجی)

بخوابی (خنجی)

بنشینم (خنجی)

بگذارم (خنجی)

بگذاری (خنجی)

برود (خنجی)

برو (خنجی)

â . ۱۲

بدهیم (خنجی)

بدهیمت (خنجی)

â-t-i	بدهید (خنجی)
š-â-t-i	بدهیدش (خنجی)
â-de-φ	بده (خنجی)
how m-â-de-φ	آبم بده (خنجی)
â-d-a	بدهد (خنجی)
m-â-d-a	بدهدم (خنجی)
â-de-φ	بده (لاری)
â-ban-φ	ببند (لاری)
â-čest-an	نشستن (وانشانی)
â-xoft-an	خوابیدن (وانشانی)
â-xoft-un	خوابیدم (وانشانی)
xub-â-bo:-n	خوب شدن (حسن کیادهی)
pâk-â-gud-an	پاک کردن (حسن کیادهی)
	۱۳. â?
to-?â-t-em	بدهیمتان (خنجی)
šo-?â-d-a	بدهدشان (خنجی)
	۱۴. a
xob-a-kud-ən	مداوا کردن (رشتی)
pâk-a-kud-ən	پاک کردن (رشتی)
xub-a-b-i	خوب می‌شوی (املشی)

hâ و گونه‌های آن به عنوان وند تصریفی

طبق تعریفی که از وند تصریفی شد، hâ و گونه‌های آن که در زیر می‌آیند به دلایل زیر تصریفی محسوب می‌شوند:

۱. در همه صیغه‌های یک فعل ظاهر نمی‌شوند:

hâ-den-φ	بده (کلاردستی)
hâ-dâ-n	دادن (کلاردستی)
hâ-dâ-me	دادم (کلاردستی)
de-me	می‌دهم (کلاردستی)

<u>hâ-yt-an</u>	گرفتن (کلاردستی)
<u>hâ-yt-eme</u>	گرفتم (کلاردستی)
<u>gir-eme</u>	می‌گیرم (کلاردستی)
<u>be-yr-φ</u>	بگیر (کلاردستی)

۲. جای خود را به پیشوند نفی می‌دهند:

<u>hâ-dâ-n</u>	دادن	→	ne-dâ-n	ندادن (درواری)
<u>hâ-dâ-m</u>	دادم	→	ne-dâ-m	ندادم (درواری)
<u>hâ-den-φ</u>	بده	→	ne-den-φ	نده (درواری)
<u>hâ-di-m</u>	بدهم	→	na-di-m	ندهم (درواری)
<u>hâ-bi-yen</u>	شدن	→	na-bi-yen	نشدن (درواری)
<u>hâ-kon-om</u>	بکنم	→	na-kon-om	نکنم (درواری)
<u>hâ-kerd-en</u>	کردن	→	na-kerd-en	نکردن (درواری)
<u>hâ-kerd-om</u>	کردم	→	na-kerd-om	نکردم (درواری)
<u>hâ-kon-φ</u>	بکن	→	na-kon-φ	نکن (درواری)
<u>hâ-get-en</u>	گرفتن	→	ne-get-en	نگرفتن (درواری)
<u>hâ-get-om</u>	گرفتم	→	ne-get-om	نگرفتم (درواری)
<u>hâ-gir-φ</u>	بگیر	→	ne-gir-φ	نگیر (درواری)
<u>hâ-gir-om</u>	بگیرم	→	ne-gir-om	نگیرم (درواری)
<u>xüb-hâ-bâš</u>	خوب بشو	→	xüb-na-bâš	خوب نشو (درواری)
<u>xüb-hâ-bi-m</u>	خوب شدم	→	xüb-na-bi-m	خوب نشدم (درواری)
<u>xüb-hâ-b-om</u>	خوب بشوم	→	xüb-na-b-om	خوب نشوم (درواری)
<u>xorde-hâ-be-φ</u>	خورده شد	→	xorde-na-be-φ	خورده نشد (درواری)
<u>hâ-den-φ</u>	بده	→	na-den-φ	نده (کلاردستی)
<u>hâ-den-am</u>	بدهم	→	na-den-am	ندهم (کلاردستی)
<u>hâ-dâ-me</u>	دادم	→	ne-dâ-me	ندادم (کلاردستی)
<u>hâ-dâ-n</u>	دادن	→	ne-dâ-n	ندادن (کلاردستی)
<u>hâ-kon-φ</u>	بکن	→	na-kon-φ	نکن (کلاردستی)

<u>hâ</u> -kord-an	کردن	→	na-kord-an	نکردن (کلاردشتی)
<u>hâ</u> -kord-eme	کردم	→	na-kord-eme	نکردم (کلاردشتی)
<u>hâ</u> -ko-me	می‌کنم	→	na-ko-me	نمی‌کنم (کلاردشتی)
<u>hâ</u> -yt-an	گرفتن	→	ne-yt-an	نگرفتن (کلاردشتی)
<u>hâ</u> -yt-eme	گرفتم	→	ne-yt-eme	نگرفتم (کلاردشتی)
(h) <u>â</u> -de-φ	بده	→	ma-de-φ	نده (خنجی)
(h) <u>â</u> -t-i	بدهید	→	ma-t-i	ندهید (خنجی)
(h) <u>â</u> -t-om	بدهم	→	ne-t-om	ندهم (خنجی)
ot- <u>hâ</u> -t-om	بدهمت	→	ot-ne-t-om	ندهمت (خنجی)
oš- <u>hâ</u> -t-om	بدهمش	→	oš-ne-t-om	ندهمش (خنجی)
(h) <u>â</u> -d-a	بدهد	→	ne-d-a	ندهد (خنجی)
<u>hâ</u> -gi-φ	بردار	→	na-gi-φ	برندار (سنگسری)
<u>hâ</u> -kərd-an	کردن	→	na-kərd-an	نکردن (آملی)
<u>hâ</u> -kord-eme	کردم	→	na-kord-eme	نکردم (ساروی)
<u>he</u> -niš-φ	بنشین	→	ne-niš-φ	ننشین (ساروی)
<u>hə</u> -dâ-?an	دادن	→	nə-dâ-?an	ندادن (آملی)
<u>hâr</u> -(e)šâ-bi-me	نگریسته بودم	→	n-ešâ-bi-me	ننگریسته بودم (ساروی)
<u>hâr</u> -eš-φ	بنگر	→	n-eš	ننگر (ساروی)
<u>hâr</u> -(e)š-em	بنگرم	→	n-eš-em	ننگرم (ساروی)
<u>hâr</u> -(e)šâ-me	نگریستم	→	n-ešâ-me	ننگریستم (ساروی)
<u>hâr</u> -ešâ-?en	نگریستن	→	n-ešâ-?en	ننگریستن (ساروی)
<u>her</u> -essâ-me	ایستادم	→	n-essâ-me	نایستادم (ساروی)
<u>her</u> -es-φ	بایست	→	n-es-φ	نایست (ساروی)
<u>her</u> -essâ-?en	ایستادن	→	n-essâ-?en	نایستادن (ساروی)
<u>o</u> -rost-φ	برخیز	→	ma-rost-φ	برنخیز (خنجی)
(h) <u>o</u> -nes-φ	بگذار	→	ma-nes-φ	نگذار (خنجی)

o-ni-φ	بنشین	→	ma-ni-φ	ننشین (خنجی)
o-xat-φ	بخواب	→	ma-xat-φ	نخواب (خنجی)

۳. با پیشوند اشتقاقی همراه می‌شوند:

par-(h)â-den-φ	بیران	→	par-na-den-φ	نیران (کلاردستی)
par-(h)â-dâ-n	پرانیدن	→	par-ne-dâ-n	نپرانیدن (کلاردستی)
par-(h)â-dâ-me	پرانیدم	→	par-ne-dâ-me	نپرانیدم (کلاردستی)
par-(h)â-den-am	بیرانم	→	par-na-den-am	نیرانم (کلاردستی)
dim-(h)â-den-φ	بینداز	→	dim-na-den-φ	نینداز (کلاردستی)
dim-(h)â-dâ-n	انداختن	→	dim-ne-dâ-n	نینداختن (کلاردستی)
dim-(h)â-dâ-me	انداختم	→	dim-ne-dâ-me	نینداختم (کلاردستی)
dim-(h)â-den-am	بیندازم	→	dim-na-den-am	نیندازم (کلاردستی)
dar-hâ-kord-en	بیرون کردن	→	dar-na-kord-en	بیرون نکردن (ساروی)
dim-hâ-de-φ	بینداز	→	dim-na-de-φ	نینداز (آملی)
par-hâ-de-φ	بیران	→	par-na-de-φ	نیران (آملی)
par-he-dâ-?en	پرانیدن	→	par-ne-dâ-?en	نپرانیدن (ساروی)
par-hə-dâ-?an	پرانیدن	→	par-nə-dâ-?an	نپرانیدن (آملی)
dim-hə-dâ-?an	انداختن	→	dim-nə-dâ-?an	نینداختن (آملی)
furu-?â-(gu)d-ən	فروکردن	→	furu-no-(gu)d-ən	فرونکردن (املشی)

hâ و گونه‌های آن به عنوان وند اشتقاقی

طبق تعریفی که از وند اشتقاقی داده شد، hâ و گونه‌های آن که در زیر می‌آیند به دلایل زیر اشتقاقی محسوب می‌شوند:

۱. در همه صیغه‌های یک فعل ظاهر می‌شوند:

hâ-vit-en	بیختن (درواری)
hâ-vit-om	بیختم (درواری)

<u>hâ-vij-φ</u>		ببیز (درواری)
<u>hâ-m-vij-om</u>		می‌ببیزم (درواری)
<u>ha-da:-n</u>		دادن (املشی)
<u>ha-da-m</u>		دادم (املشی)
<u>ha-di-φ</u>		بده (املشی)
<u>ha-d-ə̃m</u>		می‌دهم (املشی)
<u>ha-da-bo-m</u>		داده بودم (املشی)
<u>hu-koft-en</u>		افتادن (درواری)
<u>hu-koft-om</u>		افتادم (درواری)
<u>hu-kof-φ</u>		بیفت (درواری)
<u>hu-n-kof-om</u>		می‌افتم (درواری)
<u>hu-kof-om</u>		بیفتم (درواری)

۲. جای خود را به پیشوند نفی نمی‌دهند بلکه با آن همراه می‌شوند:

<u>ha-yt-ən</u>	گرفتن	→	<u>ha-n-it-ən</u>	نگرفتن (املشی)
<u>ha-yt-ə̃m</u>	گرفتم	→	<u>ha-n-it-ə̃m</u>	نگرفتم (املشی)
<u>ha-yr-ə̃m</u>	می‌گیرم	→	<u>ha-n-ir-ə̃m</u>	نمی‌گیرم (املشی)
<u>ha-yr-i</u>	می‌گیری	→	<u>ha-n-ir-i</u>	نمی‌گیری (املشی)
<u>ha-da:-n</u>	دادن	→	<u>ha-n-da:-n</u>	ندادن (املشی)
<u>ha-da-m</u>	دادم	→	<u>ha-n-da-m</u>	ندادم (املشی)
<u>ha-d-ə̃m</u>	می‌دهم	→	<u>ha-n-d-ə̃m</u>	نمی‌دهم (املشی)
<u>ha-di-φ</u>	بده	→	<u>ha-n-di-φ</u>	نده (املشی)
<u>ha-da-bo-m</u>	داده بودم	→	<u>ha-n-da-bo-m</u>	نداده بودم (املشی)
<u>hâ-vit-en</u>	بیختن	→	<u>hâ-ne-vit-en</u>	نبیختن (درواری)
<u>hâ-vit-om</u>	بیختم	→	<u>hâ-ne-vit-om</u>	نبیختم (درواری)
<u>hâ-vij-φ</u>	ببیز	→	<u>hâ-ne-vij-φ</u>	نببیز (درواری)
<u>hâ-m-vij-om</u>	می‌ببیزم	→	<u>hâ-ne-m-vij-om</u>	نمی‌ببیزم (درواری)

<u>hâ-[?]a-čîn-um</u>	می نشینم →	<u>hâ-n-a-čîn-um</u>	نمی نشینم (قهرودی)
<u>hâ-čîšd-um</u>	نشستم →	<u>hâ-na-čîšd-um</u>	ننشستم (قهرودی)
<u>hâ-čîšte-bod-um</u>	نشسته بودم →	<u>hâ-na-čîšte-bod-um</u>	ننشسته بودم (قهرودی)
<u>hâ-git-an</u>	گرفتن →	<u>hâ-ne-git-an</u>	نگرفتن (کرجی)
<u>hâ-gir-φ</u>	بگیر →	<u>hâ-ne-gir-φ</u>	نگیر (کرجی)
<u>hâ-dâ-n</u>	دادن →	<u>hâ-ne-dâ-n</u>	ندادن (کرجی)
<u>hâ-dâ-φ</u>	داد →	<u>hâ-ne-dâ-φ</u>	نداد (کرجی)
<u>hâ-t-e</u>	می دهم →	<u>hâ-na-t-e</u>	نمی دهم (نائینی)
<u>hâ-gir-e</u>	می گیرم →	<u>hâ-na-gir-e</u>	نمی گیرم (نائینی)
<u>hu-koft-en</u>	افتادن →	<u>hu-ne-koft-en</u>	نیفتادن (درواری)
<u>hu-koft-om</u>	افتادم →	<u>hu-ne-koft-om</u>	نیفتم (درواری)
<u>hu-kof-φ</u>	بیفت →	<u>hu-ne-kof-φ</u>	نیفت (درواری)
<u>hu-kof-om</u>	بیفتم →	<u>hu-ne-kof-om</u>	نیفتم (درواری)
<u>hu-n-kof-om</u>	می افتم →	<u>hu-ne-n-kof-om</u>	نمی افتم (درواری)
<u>hu-m-per-om</u>	می برم →	<u>hu-ne-m-per-om</u>	نمی برم (درواری)
<u>hu-ndât-en</u>	انداختن →	<u>hu-ne-ndât-en</u>	نینداختن (درواری)
<u>hu-ndât-om</u>	انداختم →	<u>hu-ne-ndât-om</u>	نینداختم (درواری)
<u>hu-ndâj-φ</u>	بینداز →	<u>hu-ne-ndâj-φ</u>	نینداز (درواری)
<u>hu-ndâj-om</u>	بیندازم →	<u>hu-ne-ndâj-om</u>	نیندازم (درواری)
<u>hu-m-endâj-om</u>	می اندازم →	<u>hu-ne-m-endâj-om</u>	نمی اندازم (درواری)
<u>hu-šest-en</u>	نشستن →	<u>hu-ne-šest-en</u>	ننشستن (درواری)
<u>hu-šest-om</u>	نشستم →	<u>hu-ne-šest-om</u>	ننشستم (درواری)
<u>hu-šin-φ</u>	بنشین →	<u>hu-ne-šin-φ</u>	ننشین (درواری)
<u>hu-šin-om</u>	بنشینم →	<u>hu-ne-šin-om</u>	ننشینم (درواری)
<u>hu-m-šin-om</u>	می نشینم →	<u>hu-ne-m-šin-om</u>	نمی نشینم (درواری)
<u>hu-š-ân-d-en</u>	نشانندن →	<u>hu-ne-š-ân-d-en</u>	ننشانندن (درواری)
<u>hu-š-ân-d-om</u>	نشاندم →	<u>hu-ne-š-ân-d-om</u>	ننشاندم (درواری)
<u>hu-š-ân-φ</u>	نشان →	<u>hu-ne-š-ân-φ</u>	ننشان (درواری)

<u>hu-š-ân-om</u>	بنشانم → <u>hu-ne-š-ân-om</u>	ننشانم (درواری)
<u>hu-m-š-ân-om</u>	می‌نشانم → <u>hu-ne-m-š-ân-om</u>	نمی‌نشانم (درواری)
<u>hu-ret-en</u>	ریختن → <u>hu-ne-ret-en</u>	نریختن (درواری)
<u>hu-ret-om</u>	ریختم → <u>hu-ne-ret-om</u>	نریختم (درواری)
<u>hu-riĵ-φ</u>	بریز → <u>hu-ne-riĵ-φ</u>	نریز (درواری)
<u>hu-riĵ-om</u>	بریزم → <u>hu-ne-riĵ-om</u>	نریزم (درواری)
<u>hu-m-riĵ-om</u>	می‌ریزم → <u>hu-ne-m-riĵ-om</u>	نمی‌ریزم (درواری)
<u>hu-kat-an</u>	از پا افتادن → <u>hu-na-kat-an</u>	از پا نیفتادن (شهمیرزادی)
<u>â-m-duwa</u>	باز کردم → <u>â-m-nə-duwa</u>	باز نکردم (تالشی)
<u>xub-â-b-ame</u>	خوب می‌شوم → <u>xub-â-na-b-ame</u>	خوب نمی‌شوم (حسن کیادهی)
<u>xub-â-bo-m</u>	خوب شدم → <u>xub-â-nu-bo-m</u>	خوب نشدم (حسن کیادهی)
<u>xub-â-ban-am</u>	خوب می‌شوم → <u>xub-â-na-ban-am</u>	خوب نمی‌شوم (دستکی)
<u>xub-â-bu-m</u>	خوب می‌شوم → <u>xub-â-no-bu-m</u>	خوب نمی‌شوم (املشی)
<u>xub-â-bu-φ</u>	خوب بشو → <u>xub-â-no-bu-φ</u>	خوب نشو (املشی)
<u>xob-a-bu-m</u>	خوب شدم → <u>xob-a-nu-bu-m</u>	خوب نشدم (رشتی)
<u>xob-a-kud-ən</u>	مداوا کردن → <u>xob-a-nu-kud-ən</u>	مداوا نکردن (رشتی)
<u>pâk-a-kud-ən</u>	پاک کردن → <u>pâk-a-nu-kud-ən</u>	پاک نکردن (رشتی)

۳. با پیشوند تصریفی همراه می‌شوند:

<u>hâ-mi-d-e</u>	می‌دهد (کرجی)
<u>hâ-mi-gir-am</u>	می‌گیرم (کرجی)
<u>hâ-ne-mi-gir-am</u>	نمی‌گیرم (کرجی)
<u>hi-von-enn-e</u>	می‌اندازد (افتری)
<u>hi-viĵ-enn-e</u>	می‌بیزد (افتری)
<u>â-t-xos-un</u>	می‌خواهم (وانشانی)
<u>â-ĉ-ĉin-un</u>	می‌نشینم (وانشانی)

<u>hâ</u> -di-m	بدهم (درواری)
na-di-m	ندهم (درواری)
<u>hâ</u> -vij-om	ببیزم (درواری)
<u>hâ</u> -ne-vij-om	نبیزم (درواری)

ملاحظه می‌گردد که hâ- در فعل «دادن» در نقش تصریفی است، زیرا جای خود را به پیشوند نفی na- داده است، ولی در فعل «بیختن» در نقش اشتقاقی است چون جای خود را به پیشوند نفی نداده است، بلکه با آن همراه شده است.

۷. به نظر می‌رسد گونه‌های این پیشوند در گویشهای مختلف با افعال «دادن، گرفتن، کردن» بیش از سایر افعال به کار روند.

۸. در بعضی از گویشها کاربرد این وندها به عنوان اشتقاقی یا تصریفی بستگی به نوع فعل دارد:

<u>hu</u> -za-n	فرو کردن	→	<u>hu</u> -na-za-n	(شهمیزادی)
<u>hu</u> -ret-an	پخش و پلا کردن	→	<u>hu</u> -na-ret-an	(شهمیزادی)
<u>ha</u> -dâ-n	دادن	→	na-dâ-n	(شهمیزادی)
<u>hâ</u> -get-an	گرفتن	→	na-get-an	(شهمیزادی)
<u>hâ</u> -kard-an	کردن	→	na-kard-an	(شهمیزادی)
<u>hi</u> -ši-n	نگاه کردن	→	ni-ši-n	(شهمیزادی)

ملاحظه می‌گردد که hu- با افعال «فرو کردن، پخش و پلا کردن» در نقش اشتقاقی است ولی ha-، hâ-، hi- با افعال «گرفتن، کردن، نگاه کردن» در نقش تصریفی‌اند.

کتابنامه

- آهنی، محمدرضا، ۱۳۷۲-۷۳. بررسی گویش ابیانه از توابع نطنز. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران (چاپ نشده).
- ابوطالب، آذر، ۱۳۷۲-۷۳. بررسی گویش تاتی در پینگی امام. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران (چاپ نشده).
- امیریان بوداللو، ربابه، ۱۳۷۹-۸۰. گویش تالشی میرزا تق اردبیل. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز تحصیلات تکمیلی میرداماد، واحد تهران مرکزی (چاپ نشده).
- جلالی‌امام، سیده‌لعیا، ۱۳۷۹-۸۰. بررسی گویش املشی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز تحصیلات تکمیلی میرداماد، واحد تهران مرکزی (چاپ نشده).

- حکیمی، عبدالعظیم، ۱۳۷۲-۷۳. بررسی گویش شاهرودی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران (چاپ نشده).
- خنجی، لطفعلی، ۱۳۷۸. دستور زبان لازستانی بر مبنای گویش خنجی. انتشارات دانشنامه فارس، شیراز.
- خیری‌آزاد، طاهره، ۸۲-۱۳۸۱. مقایسه دو گونه زبانی دامغانی و درواری. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه آزاد اسلامی، مرکز تحصیلات تکمیلی میرداماد، واحد تهران مرکزی (چاپ نشده).
- ساداتی، سیدمجید، ۱۳۷۴. بررسی گویش دماوندی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران (چاپ نشده).
- سرمدستک، داود، ۱۳۷۱. گویش گیلکی حسن کیاده (کیاشهر). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (چاپ نشده).
- سلامی، عبدالنبی، ۱۳۸۰. فرهنگ گویش دوانی. فرهنگستان زبان و ادب فارسی، نشر آثار، تهران.
- سمائی، سیدمهدی، ۱۳۷۰. بررسی گویش تنکابنی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران (چاپ نشده).
- شکری، گیتی، ۱۳۷۴. گویش ساری. پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- صادقی، علی‌اشرف، ۱۳۷۹. نگاهی به گویش‌نامه‌های ایرانی (مجموعه‌ای از نقدها و بررسی‌ها). فرهنگستان زبان و ادب فارسی - مرکز نشر دانشگاهی، مقاله «در جوار سنگسر»، ص ۱۴-۷.
- صادقی، علی‌اشرف، ۱۳۸۱. «گویش‌شناسی ایرانی براساس متون فارسی: گویشهای مرکزی»، مجله زبانشناسی، س ۱۷، ش ۱، ص ۸-۲.
- صادقی، علی‌اشرف، ۱۳۸۲. «درباره گویش لازستانی»، مجله زبانشناسی، س ۱۸، ش ۱، ص ۱۳۸-۱۲۰.
- فلاح، علی‌محمد، ۸۱-۱۳۸۰. گروه‌های نحوی در گویش آملی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه علامه طباطبائی (چاپ نشده).
- کلباسی، ایران، ۱۳۶۷. «دستگاه فعل در گویش لاری»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، س ۲۱، ش ۱، ص ۱۷۰-۱۴۵.
- کلباسی، ایران، ۱۳۷۱. «تنوع لهجه‌ها در گویش گیلکی»، مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه فردوسی مشهد، س ۲۵، ش ۴، ص ۹۷۶-۹۳۴.
- کلباسی، ایران، ۱۳۷۶. گویش کلاردشت (رودبارک). پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.
- محمدی، محمدرضا، ۱۳۸۱. «بررسی فعل در گویش وانشان»، سروش پیرمغان (یادنامه جمشید سروشیان) انتشارات ثریا، تهران، ص ۳۶۵-۳۴۰.
- مقصودی، قربانعلی، ۱۳۷۹. شهمیرزادی، جنگ مقصود (چکانا). انتشارات نقش قلم.
- مقیمی، افضل، ۱۳۸۱. «بررسی فعل در گویش روستای بایگان»، ارائه شده در نخستین همایش ملی ایران‌شناسی.
- مولوی‌کاخکی، حسن، ۶۸-۱۳۶۷. بررسی ساختمان دستوری گویش مردم کاخک. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران (چاپ نشده).
- نغزگوی‌کهن، مهرداد، ۱۳۷۳. بررسی گویش تالشی (دهستان طاسکوه ماسال). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، زبان‌شناسی همگانی، دانشگاه تهران (چاپ نشده).